

Oliva, Martin

Západní Morava

In: Oliva, Martin. *Gravettien na Moravě*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Brno: [Masarykova univerzita, Filozofická fakulta], 2007, pp. 70-71

ISBN 9788025410103

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127367>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

CENTRÁLNÍ ČÁST DRNHOLECKÉ PAHORKATINY

24. Jiřice (okr. Znojmo)

I. *Poloha*: neznámá, bezvýsledné zůstalo i pátrání J. Kovárníka (ústní informace)

II. *Výzkumy*: odkryl J. Kaufman 19. 6. 1964 ve vybagrovaných silážních jamách

III. *Stratigrafie* (dle údajů J. Kaufmana v muzeu v Moravském Krumlově): pod 35 cm ornice se nacházela 165 cm mocná vrstva žluté spraše s občasnými shluky drobného kamení. Spraš nasedala na cca 60 cm mocnou vrstvu zeleného odstínu a na přechodu obou poloh byla patrná vrstvička hnědě zbarvené spraše (1–1,5 cm).

IV. *Datování*: bez podkladů

V. *Fauna*: žádná zmínka

VI. *Nálezové struktury*: na dně silážní jámy se nacházela obdélníková skříňka 40x30x35 cm, sestavená z hrubých kamenů, z nichž některé byly očazené. Uprostřed schránky byly na sobě do sloupku naskládané kamenné kotouče o průměru 7 až 10 cm. Dva větší kotouče byly ještě šikmo přiklopené z protilehlých stran (obr. 58).

VII-VIII. *Štípaná ani kostěná industrie* se nevyskytla

IX. *Ozdobné či umělecké předměty* chybí

X. *Zvláštní artefakty*: souprava 16 mezikruží z měkké horniny (petrografická determinace zatím chybí), a to 2 větší, 8 menších a 6 zlomků. Větší kruhy mají vnější průměr 177–220 mm a 130–143 mm s malým vnitřním provrtem o průměru 25 a 19 mm. Větší kruh má tloušťku 36 mm, menší 50 mm. Vnější průměry menších kruhů se pohybují mezi 93 a 72 mm, vnitřní otvory jsou však u nich rozměrnější (22–35 mm) než u dvou zmíněných kruhů většího průměru. Horní a dolní plochy kruhů jsou vcelku rovné, neopracované, sledující přirozené foliační plochy použité horniny. Vnitřní perforace svírají s plochami úhel 65–80 stupňů a stejný sklon (a stejně orientovaný) mají i pláště kotoučů. Jen u jediného artefaktu (u něhož je otvor dle pracovních stop spíše vyfukán) je směr provrtu na plochu přibližně kolmý. Otvory byly nějakým způsobem vykružovány

do měkkého poddajného materiálu, protože v místech, kde svírají s plochou ostrý úhel, bývá jejich okraj zvýšený a na protilehlém okraji (s tupým úhlem) naopak snížený, jak se materiál deformoval vyvíjeným tlakem. Na povrchu plochy v okolí perforací jsou nadto patrné koncentrické a radiální praskliny, vzájemně zkřížené. Práce se tedy musela dát za značného tlaku na plochu tvárného disku.

Kotouče mají nejbližší analogie (arci pečlivěji opracované) ve dvou kamenných mezikruzích z gravettienského hrobu Brno II, jiných dvou z blízkosti hromadné depozice lidských kostí v Předmostí, dále ve dvou kruzích z Pavlova I, zlomku z Dolních Věstonic I, a v několika dalších fragmentech z povrchových nálezů (viz níže).

XI. *Interpretace* tohoto nálezu je velmi delikátní. Připustíme-li, že je paleolitického stáří (což se s ohledem k popsané stratigrafii a k datovaným analogiím artefaktů zdá nepochybné), pak jej můžeme nejspíše interpretovat jako zcela ojedinělý depot nějakých rituálních rekvizit, resp. jejich polotovarů.

XII. *Uloženo*: Městské muzeum v Moravském Krumlově

XIII. *Literatura*: OLIVA 1996a, 369 (zmínka); 2003b, 120–121; 2006.

ZÁPADNÍ MORAVA

25. Kožichovice (okr. Třebíč)

I. *Poloha*: neznámá, dle ulpívající spraše a absence stop rzi lze soudit, že industrie pochází z intaktní sprašové polohy

II. *Původ kolekce*: ze sbírky V. Grosse

III-VI. O *stratigrafii* a nálezových okolnostech chybí údaje

VII. *Štípaná industrie* je vyrobena výlučně z pazourku. Z retušovaných nástrojů se vyskytl jen proximální fragment čepele s otupeným bokem (obr. 57: 1), podstatně početnější je debitáž: 2 úštěpy s kúrou, 17 preparačních úštěpů, 1 kortikální a 3 semikortikální čepele, 10 preparačních čepelí

Obr. 58 Jiřice (okr. Znojmo), depot kamenných kruhů, rek. původního uložení. Reconstitution du dépôt de disques perforés de Jiřice.

(obr. 57: 4), 2 čepele z hrany jádra, 1 podhřebenová čepel, 4 čepele s postranní kúrou, 13 cílových čepelí bez kúry (obr. 57: 5, z nich 1 přepálená), 1 čepelka, 3 čepele s bokem jádra, 4 rydlové odštěpy (1 nese opozitně zbytek hranového rydla), 3 reparační tablety z úderové plochy (obr. 57: 2), 10 kusů odpadu a zlomků úštěpů. Jádra se vyskytla jen tři, všechna značně vytěžená: jednopodstavové s upravenými boky (obr. 57: 3), dvoupodstavové jádro se zadní plochou preparací a jádro se změněnou orietací. Neobvykle silně je tedy zastoupena etapa preparace, na některých čepelích a úštěpech jsou však patrné stopy použití. Pozoruhodné je výlučné využívání severského pazourku ze vzdálených zdrojů.

VIII-IX. *KPI, ozdobné předměty*: bez dokladů

X. *Zvláštnosti, manuporty*: úlomek měkké bílé horniny, obroušený na podélných hranách.

XI. *Interpretace*: nahodile zachráněná část inventáře stanice neznámého rozsahu a ne zcela jisté kulturní příslušnosti

XII. *Uloženo*: MZM

XIII. *Literatura*: OLIVA 1986; 2003b, 121–122.

BRNĚNSKÁ KOTLINA A JEJÍ OKOLÍ

26. Brno II – Francouzská ulice (okr. Brno – město)

I. *Poloha*: v prostoru křižovatky ulic Francouzské a Přadlácké v nadmořské výšce cca 204 m, tedy již v úrovni svrchněwürmské nivy Svitavy. Lokalizace revizního výzkumu v r. 1956 (JELÍNEK et al. 1959) byla mylná.

II. *Výzkumy*: zachraňovací akce A. Makowského r. 1891

III. *Stratigrafie*: dle Makowského ležely zbytky kostry na bázi čisté homogenní spraš v hloubce 4,5 m. Bazální poloha spraš jevíla červenavý tón, způsobený bezpochyby okrovým barvivem, a dotýkala se zbytků říčních šterků, ležících na miocénním téglu.

IV. *Datování*: OxA-8293: 23.680±200 BP (PETTITT – TRINKAUS 2000), tj. mladší gravettien

V. *Fauna*: mamut, nosorožec, kůň, sob, bovidi?

VI. *Nálezová situace*: kosti a artefakty ležely v průkopu pro kanalizaci o neurčené šířce a v přilehlé sondě o ploše 8 m². V sondě bylo seskupení nálezů lemováno 2 m širokou sterilní polohou. Bezprostředně kolem mužské lebky, která spočívala pod mamutí lopatkou, překrytou ještě klem, byly v okrové vrstvě zjištěny dentálie (z nichž vybráno cca 600 ks), mužský idol z mamutoviny a kotoučky vyřezané z různých materiálů (největší z nich však pochází z průkopu). V okolí lebky ležela rovněž žebra z nosorožce (dle Makowského), některá až 1 m dlouhá, zbytky lidského postkraniaálního skeletu a několik valounů a ostrohranných úlomků z „dioritu, kvarcitu a rohovce“, jež však mohly pocházet z říčních šterků. Nevykazovaly žádné stopy použití, stejně jako blok dioritu o velikosti lidské hlavy, ležící opodál. Chyběly jakékoliv stopy ohně. V průkopu dělníci narazili na akumulaci velkých kostí, z nichž zachránili rozpadlou lebku nosorožce, jeho izolované zuby, mamutí kly, 3 řezáky a 8 stoliček koně, červeně zabarvené menší kosti, mezi nimiž spočívalo několik kamenných a kostěných terčků a konečně 2 perforované disky z měkké horniny. Chybí zmínka o poloze opracovaného sobího parohu.

VII. *Štípaná industrie* se nevyskytla

VIII. *Kostěná industrie*: dva fragmenty podélně rozštípnutých žeber velkých savců (VALOCH 1959, Taf.I:5) a sobí paroh s hladce polokulovitě ohlazenou hlavicí, složený z několika částí, takže střed růžice chybí. Délka 18 cm, spodní část ulomena.

IX. Podrobný popis unikátních artefaktů z kosti, mamutoviny a různých hornin viz VALOCH 1959 a OLIVA 1996a. Označit tyto artefakty za umělecké předměty je v tomto případě ještě méně vhodné než jinde, protože šlo nepochybně o rekvizity nějakých rituálů, které ani nemohly působit příliš esteticky (už proto ne, že výzdoba na většině z nich je nezasevěnému oku téměř skrytá a postrádají možnost upevnění v dekorativní funkci)

Jako ozdoba ovšem mohly sloužit trubičkovité schránky dentálií. Jejich původní počet lze těžko odhadnout, podle MAKOWSKÉHO (1892, 76) jich bylo v okolí lebky velké množství, „von welchen über 600 Stück gesammelt wurden“. Ve sbírkách ústavu Anthropos se jich dochovalo přibližně 430. Délka se pohybuje v rozmezí 12–20 mm, větší kusy byly úmyslně zkráceny příříznutím a zaoblením obou extremit. Mnohé z nich nesou stopy červeného barviva. Již A. MAKOWSKY (1892, 80) zaznamenává značný obrus podélných žeber, svědčící o dlouhém používání. Při vyzvedávání často vězely 2 až 3 dentálie souose jedná v druhé (MAKOWSKY 1892, 80, Taf.II:4), což ovšem ještě neznamená, že šlo o součásti náhrdelníku. Dle polohy v bezprostředním okolí lebky soudím, že spíše tvořily ozdobu pokrývky hlavy.

Zvláštní funkci musela mít souprava 14 terčků z jílovce (obr. 59: 2–3), krevele (obr. 59: 1), kosti (obr. 59: 4–6), mamutí stoličky (obr. 60: 1–3) a mamutoviny (obr. 60: 4–8). Na pěti z nich jsou centrální důlky, z nichž pouze 1 tvoří otvor (obr. 60: 5), na 5 jsou rýhy od středu k okraji, na 6 radiální rýžky na obvodu, většinou velmi jemné a proto sotva viditelné (obr. 59: 5; 60: 3–4, 6).

Výroba exemplářů z mamutích stoliček, dělených napříč lamelami skloviny, patří k vrcholným výkonům paleolitické techniky.

Zcela unikátním milodarem je mužská plastika z mamutoviny, sestávající ze tří dochovaných částí: hlavy, trupu a levé ruky (obr. 61). Protože byla již mnohokrát detailně popsána (MAKOWSKY 1892; 1899; RZEHA 1911; VALOCH 1959; OLIVA 1996a), omezím se jen na stručnou charakteristiku. Hlava má anatomicky velmi přesné proporce, pouze čelo je poněkud nízké a ústa nejsou naznačena. V silně korodovaných očních ulpívá okrové barvivo, uši jsou naznačeny laterálním rozšířením a mělkými svislými rýhami v úrovni očí. Trup je v příčném řezu vpředu rovný a vzadu oblý; z bočního pohledu jsou obě obrysové linie víceméně přímé a směrem k hlavě se mírně sbíhají. Z přední plochy vyčnívá penis (výška 7 mm) s krátkou rýžkou, naznačující ústí močovodu, pupek (výška 2 mm) a pravá prsní bradavka, vysoká 3 mm. Na nápadně hladké a poněkud snížené plošce vpravo (anatomicky) od penisu se po preparaci objevil otvor s válcovitými stěnami o průměru 4 mm a hloubce 6 mm. Zaoblená spodní část zad je proříznuta 14 mm dlouhou a max. 3 mm hlubokou rýhou, představující bezpochyby řiť. Při pohledu zespodu je zřejmé, jak i zde byla přirozená osa klu využita k vytvoření otvoru, procházejícího celým tru-